

Reptielen en natuurbeheer

Op 2 maart 1985 werd te Nijmegen een Reptielendag gehouden, georganiseerd door de WARN (Werkgroep Amfibieën en Reptielen Nederland). Deze dag was opgezet om geïnteresseerde personen, werkgroepen en diensten meer vertrouwd te maken met reptielen en hen aan te zetten tot actieve deelname bij bescherming en beheer van reptielbiotopen. Leefwijze, biotoopeisen en relaties van reptielen met andere diergroepen werden daarbij belicht. Heidevegetaties vormen thans in Nederland de belangrijkste reptielbiotopen. Daarom stond het beheer van dit vegetatietype op deze dag centraal. De Levende Natuur publiceert enige lezingen die op de Reptielendag werden gehouden, eerst van H. Strijbosch en A. H. P. Stumpel. Meer artikelen volgen.

Fig. 1. Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara*)
Viviparous lizard

foto H. Strijbosch

De Nederlandse reptielen

H. Strijbosch

In deze bespreking van onze reptielen beperk ik mij geheel tot de echt inheemse hagedissen en slangen. Hierbij wil ik met name die aspecten van het reptielenleven belichten, die van belang zijn voor het beheer van voor reptielen geschikte biotopen. In ons land houdt dat in dat met name de heide als biotoop centraal staat. Bovendien wil ik niet te veel herhalen wat reeds door diverse andere auteurs over deze dieren vermeld is, bijvoorbeeld in het uitgebreide overzicht over de inheemse herpetofauna van Sparreboom (1981). Daardoor wordt hier een enigszins beperkte bespreking

gepresenteerd, vooral stoelend op de resultaten van vrij recent veldonderzoek aan deze soorten. In de tabel worden onze reptielen op een aantal punten met elkaar vergeleken en deze tabel vormt dan ook een leidraad in dit verhaal.

Hagedissen

Muurhagedis (*Podarcis muralis*):

Deze soort is in ons land een beetje een buitenbeentje. Er komt nog slechts één populatie voor binnen onze landsgrenzen, hetgeen wel tevens de meest noordelijke populatie van deze soort is. De dieren leiden er een moeizaam bestaan,

Overzicht biotoopeisen, jaarrithmiek en voortplantingskarakteristieken van de Nederlandse reptielen (N.B. de gegevens hebben betrekking op de Nederlandse situatie!)

	Muurhagedis	Levendbarende hagedis	Zandhagedis	Hazelworm	Adder	Gladde slang	Ringslang
Belangrijkste biotopen:	zonnige muren	vochtige (en droge) heide, veen, grazige vegetaties	droge heide, duinen	bossen, bosranden, (heide)	vochtige (en droge) heide, hakhout	heide, hoogveen	waterrijke gebieden
Jaarrithmiek:							
einde wintersl. paartijd	(febr)	febr/mrt	mrt/apr	apr	febr/mrt	mrt/apr	mrt
jonge dieren	apr/mei	apr	mei	apr/mei	apr	mei	apr
begin wintersl.	sept/okt (nov)	juli/aug okt	aug/sept sept	sept sept	aug/sept okt	sept sept	aug/sept okt
Levensjaren met grootste groei:	2e (+ 3e)	2e	2e + 3e	2e + 3e	2e - 4e	2e - 4e	2e - 4e
Levensjaar van vrouwtjes waarin 1e voortplanting:	3e	(2e)3e(4e)	(3e)4e	4e	4e	4e	4e
Voortplantingswijze:	eieren	levendb.	eieren	levendb.	levendb.	levendb.	levendb.
Worpgrootte:	2-9	6-7	6-7	6-12	7-14	4-12	10-40
Aantal worpen:	(1/jaar)	1/jaar	1/jaar	1-2/jaar	1-2/jaar	1-2/jaar	1-7/jaar
Max. leeftijd in de natuur:	8 à 10	9	12	20 à 30	(wsch.oud)	12-20	?

waardoor de geringste aantasting van hun leefomstandigheden direkt ernstig nadelige gevolgen heeft. Dit is ook ongetwijfeld de reden voor het verdwijnen van de overige populaties in ons land, die tot ver in onze eeuw nog wel aanwezig waren. De biotoopkeuze van deze soort, die in Midden- en Zuid-Europa zeer ruim is, beperkt zich in het noorden van zijn verspreidingsgebied tot steile, stenige structuren in warme rivierdalen. Slechts op zulke plaatsen zijn de dieren in staat tot het snel verkrijgen en lang genoeg handhaven van de noodzakelijke lichaamstemperatuur voor het verrichten van de meeste van hun activiteiten. Bovendien zijn het de enige plaatsen in het noorden, waar voldoende lang temperaturen aanwezig zijn, die tot het uitkomen van de eieren binnen één seizoen leiden. Uit veldonderzoek aan de Nederlandse populatie bleek heel duidelijk, dat de Muurhagedis hier problemen heeft met de voortplanting, en wel zo'n ernstige, dat die voortplanting slechts in voor ons land uitzonderlijk warme zomers echt succesvol is. In normale zomers komen de eieren pas zeer laat (oktober) en waarschijnlijk voor een groot deel in het geheel niet uit. In zuidelijker streken groeien de jonge dieren zeer snel, zijn daardoor reeds gedurende hun 2e levensjaar geslachtsrijp, valt de paartijd zeer vroeg in het voorjaar en produceren de volwassen wijfjes meerdere legfels per jaar. In Nederland wordt geslachtsrijpheid pas in het 3e levensjaar

bereikt, ligt de paartijd 1 à 2 maanden later en wordt hooguit één legsel per jaar geproduceerd (dat vaak ook nog niet uitkomt). In de tabel staat het aantal worpen van 1 per jaar daarom tussen haakjes.

Tegenover deze nadelen ten opzichte van hun zuidelijker voorkomende soortgenoten staat het voordeel, dat onze Muurhagedissen waarschijnlijk wel veel ouder worden in de vrije natuur. De kans om meerdere legfels te produceren tijdens hun leven blijft daardoor wel gehandhaafd. Een eigenaardigheid van onze Muurhagedis is verder, dat de winterslaap minder duidelijk in de tijd afgegrensd is dan bij onze andere reptielen. Reeds in het heel vroege voorjaar zijn ze op zonnige dagen te zien en dit blijft zo tot in de late herfst. In warmere streken vertoont deze soort vaak geen echte winterslaap, hetgeen een verklaring zal zijn voor het bij deze warmteminnende soort onverwachte winterse gedrag bij ons.

Levendbare hagedis (*Lacerta vivipara*)

Dit is ons kleinste maar tevens meest succesvolle reptiel. De Levendbare hagedis is dan ook de nog meest algemene soort in ons land. Het is een soort met een reusachtig areaal, dat van Noord-Spanje tot ver binnen de poolcirkel in Lapland reikt en van Ierland tot eilanden in de Zee van Ochotsk, oostelijk van Siberië. De zeer flexibele aard van dit diertje blijkt uit de ruime biotoopkeuze en uit een aantal andere eigenschappen,

die het ook in ons land vertoont. Zo is de leeftijd van eerste voortplanting bij de wijfjes meer variabel dan bij de andere soorten en komt er trekgedrag voor bij een aanzienlijk deel van elke populatie. De jongen, die reeds eind juli/begin augustus verschijnen, vertonen in hun eerste levensjaar vaak al een aanzienlijke groei, die in jaren met een gunstige nazomer zo fors kan zijn, dat ze vóór hun eerste winterslaap uitwendig al sommige secundaire seksuele kenmerken vertonen. Enkele exemplaren zijn dan ook al in hun 2e levensjaar in staat tot voortplanting, hetgeen in ons land uniek is bij de in het wild levende reptielen. In het 2e levensjaar vindt altijd een fase van enorme groei en ontwikkeling plaats, die, uitzonderingen daargelaten, leidt tot volledige geslachtsrijpheid in het 3e levensjaar. In door ons bestudeerde populaties bleken alle 3e jaars vrouwelijke dieren dan ook mee te doen aan de paring, maar later bleek dan soms, dat ze niet allemaal drachtig werden. In 1977, één jaar na de zeer droge zomer van 1976, bleek in een bepaalde populatie zelfs 30% van de 3e jaars wijfjes de eerste voortplanting uit te stellen tot hun 4e levensjaar. Ze waren uitwendig wel redelijk volgroeid, doch inwendig blijkbaar niet rijp genoeg.

Ook het trekgedrag vertoont nogal variatie. Zijn het bij de andere soorten met name de jonge dieren, die soms grote afstanden afleggen, bij de Levendbare hagedis komt trekgedrag voor in

alle leeftijdsklassen. Ongeveer één op de tien dieren bleek in de door ons onderzochte populaties wel eens flink op pad te gaan. Hierbij worden soms grote afstanden afgelegd (meer dan een kilometer!) en worden vaak reptielvreemde biotopen doorkruist, zelfs wateren overgezwommen. Dit geeft de soort natuurlijk een hoge verspreidingscapaciteit. De drachtige wijfjes krijgen hun jongen meestal binnen hun eigen leefgebied, maar ook bij deze categorie komt soms trek voor en dan werpen ze hun jongen juist ver buiten hun eigen woongebied (om daar later zelf wel vaak terug te keren).

Bij de volwassen dieren is de sterfte onder de mannelijke dieren hoger dan onder de vrouwelijke, hetgeen bij de oudere jaarklassen leidt tot een overschot aan wijfjes. Ze zijn echter beslist niet monogaam, waardoor het tekort aan mannetjes niet leidt tot verminderde voortplantingscapaciteit.

De door ons in de natuur aangetroffen maximale leeftijd bedroeg 9 jaar, een respectabel getal voor een diertje van om en nabij de 5 gram. De winterslaap is betrekkelijk kort, nl. vier maanden, zodat de dieren tweederde van elk levensjaar actief zijn.

Zandhagedis (*Lacerta agilis*)

In vergelijking met de Levendbarende hagedis is de Zandhagedis juist meer star van aard. Zijn biotoopkeuze beperkt zich in het noorden van zijn verspreidingsgebied zeer sterk tot droge en warme plaatsen op zand, waardoor deze soort in ons land slechts op *Calluna*-heiden en in de duinen voorkomt. Veranderingen in zijn biotoop verdraagt de Zandhagedis ook minder goed. Zo leidt vergrassing van de heide direkt tot een aanzienlijke daling in de dichtheid. Het volgende getallenvoorbeeld uit een onderzoek op het landgoed 'de Hamert' kan dit nader toelichten. Daar bepaalden we de gemiddelde leefgebiedgrootte op een stuk oude heide die voornamelijk uit Struikheide (*Calluna vulgaris*) bestond en op een nabijgelegen gelijksoortig terrein geheel vergrast met Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). In de heide was de leefgebiedgrootte bij de mannetjes ongeveer 550 m², in het volledig vergraste deel 1350 m²; bij de vrouwtjes waren deze cijfers respectievelijk 250 m² en 400 m². Daar komt nog bij, dat het percentage overlap met leefgebieden van andere individuen op de heide veel

groter was dan in het vergraste stuk. Dit moge duidelijk maken, hoe biotoopverslechtering bij deze soort direkt tot een forse daling in aantallen leidt.

Echt trekgedrag beperkt zich bij deze soort sterk tot de dieren in hun 2de levensjaar. Slechts dan worden grotere afstanden afgelegd, waarbij eventueel nieuwe leefgebieden bezet worden. Bij volwassen mannelijke dieren komt in de paartijd wel migratie voor, doch hierna komen ze meestal weer netjes terug in hun oude leefgebied. Hetzelfde geldt voor drachtige wijfjes, die hun eitjes steeds buiten hun eigen leefgebied gaan ingraven, doch daarna stevast terugkeren naar hun oude stekje. Door hun meer agressieve aard kan de dichtheid van deze soort ook nooit zo hoog oplopen als bij de Levendbarende hagedis. In dichte populaties treedt zelfs kannibalisme op en komen er groepen trekkende dieren met verminderde levenskansen voor. Deze soort is pas geslachtsrijp in het 4e levensjaar. Tijdens 7 jaar studie aan een grote Zandhagedissenpopulatie constateerden wij slechts enkele uitzonderingen op deze regel, waarbij een 3e jaars vrouwtje tot ei-afzet kwam. Ook op het aantal worpen, in ons land 1 per jaar

(in zuidelijker streken 2 à 3 per jaar), constateerden wij in die periode nageenog geen uitzonderingen. Slechts tweemaal troffen we zo laat in het seizoen nog een drachtig wijfje aan, dat er sprake kon zijn van een tweede dracht. Het in de tabel gegeven aantal eieren van 6-7 per worp is, evenals bij de Levendbarende hagedis, een gemiddelde; hogere en lagere aantallen zijn ook in Nederland geconstateerd.

De oudste door ons in de vrije natuur aangetroffen Zandhagedis was minimaal 12 jaar, ook nogal veel voor een dier van gemiddeld niet meer dan 8 à 10 gram. Bij de echt oude dieren in een populatie zagen we geen duidelijk vrouwelijk overschot zoals bij de Levendbarende hagedis.

Hazelworm (*Anguis fragilis*):

Dit is onze enige pootloze hagedis, behorend tot een andere hagedissenfamilie dan de vorige drie soorten. Het uiterlijk doet meer slangachtig aan en ook in een aantal andere opzichten vertoont de Ha-

Fig. 2. Hazelworm (*Lacerta agilis*)
Slow worm

foto J. van Osch

zelworm kenmerken, die beter aansluiten bij onze slangen. Zo vindt er vóór het 4e levensjaar nooit voortplanting plaats, zijn de volwassen wijfjes hier niet in staat tot een jaarlijkse voortplanting, worden de dieren waarschijnlijk zeer oud en wordt tijdens bovengrondse activiteiten echt warm weer vaak vermeden. De Hazelworm is een lastig studie-object, hij geeft zijn geheimen slechts moeizaam prijs. In zijn biotoopkeuze is hij ruimer dan onze andere hagedissen. Echt grote aantallen worden slechts zelden gevonden, waardoor het vaststellen van een bepaald voorkeursbiotoop moeilijk is. Op veel heiden is het dier een regelmatige verschijning, doch ook daar neemt men nooit grote aantallen waar. Tot eind mei betreffen de meeste waarnemingen stevast mannetjes, in de zomerperiode worden vrijwel uitsluitend wijfjes bovengronds aangetroffen.

Tijdens enkele onderzoeken aan reptielen, waarbij Hazelwormen gevangen werden, hebben we deze ook individueel gemerkt. Het aantal vangsten kon daarbij oplopen tot enkele tientallen per studieterrein per jaar. Het opvallende daarbij was, dat we vrijwel nooit terugvangsten verrichtten. Hieruit moeten we de conclusie trekken, dat het ofwel om grote aantallen dieren ging, die op de een of andere manier aan onze aandacht ontsnapten (bijvoorbeeld voornamelijk 'ondergronds' actief), ofwel dat elk individu een zeer groot leefgebied had, althans veel groter dan de onderzochte proefgebieden (meestal slechts één of enkele hectaren).

De in de tabel aangegeven maximale leeftijd is meer dan bij de andere soorten een schatting. In een openluchtterrarium te Berlijn is namelijk ooit een leeftijd van 54 jaar geconstateerd! Al met al blijkt het een geheimzinnig dier, dat gelukkig nog op een aantal plaatsen in ons land aangetroffen kan worden.

Slangen

Adder (*Vipera berus*)

De Adder is het best onderzochte reptiel in Europa. Op diverse plaatsen zijn er uitgebreide studies gedaan en ook door Nederlands onderzoek is heel wat over de Adder bekend. Het is onze enige gifslang en ik vermoed dat daarmee ook de grote belangstelling voor deze soort verklaard wordt. Uit de Nederlandse veldgegevens komt een beeld naar voren dat het best aansluit bij de uitgebreide veldstudie van Presst (1971) in Zuid-

foto H. Strijbosch

Engeland. Een zeer opvallend aspect uit het leven van de Adder is het feit, dat dit dier een vrijwel steeds gescheiden winter- en zomerbiotoop heeft, hetgeen beheerstechnisch een zeer belangrijk gegeven kan zijn. De winter wordt telkenjare doorgebracht op dezelfde plaats, vaak met meerdere individuen bij elkaar of in elkaars omgeving. In het vroege voorjaar wordt enige weken gezond in de buurt van het overwinteringsgebiedje en aan het einde van die periode vindt de paring plaats. Hierna trekken de dieren weg, soms over grote afstanden. Dit trekken kan vrij snel gebeuren, tot enkele honderden meters per dag! Het zomergebied kan zodoende een flink eind verwijderd liggen van de overwinteringsplaats en eventueel ook een andere biotoop zijn. In het zomergebied wordt gegeten en vindt de groei plaats. De dat jaar bevruchte wijfjes blijven meestal meer in de buurt van het overwinteringsgebied. Zij eten nauwelijks of niet in dat jaar. In het najaar verzamelen alle dieren zich weer op zonnige plekken in het overwinteringsgebied. Evenals in het vroege voorjaar liggen ze dan vaak met meerdere exemplaren dicht bij elkaar. Wij constateerden dat de mannelijke dieren

Fig. 3. Adder (*Vipera berus*) Viper

zich reeds dan meer ophielden in de buurt van de vrouwelijke, die het volgende jaar reproductief zouden zijn dan bij de wijfjes, die in het voorbije seizoen jongen kregen en dus het jaar daarop niet reproductief zullen zijn.

Ondanks eeuwenlange vervolging kunnen in ons land nog redelijke populaties aangetroffen worden. Zo constateerden wij in een ruig, vochtig heidegebied een dichtheid van 10 exemplaren per ha en op oude open plekken in bos 16 expl./ha. Zulke dichtheden kunnen natuurlijk alleen bereikt worden bij een groot aanbod aan prooidieren (muizen, hagedissen, kikkers).

Uit groeigegevens en de lengteverdeling van dieren uit een populatie kan afgeleid worden, dat deze soort waarschijnlijk een hoge leeftijd kan bereiken. Exacte getallen daarover zijn mij echter niet bekend.

Gladde slang (*Coronella austriaca*)

Het doen van waarnemingen aan deze soort is wat lastiger. Het dier weet zich

vaak meesterlijk te verbergen, hetgeen bleek tijdens een telemetrische studie aan deze slang. Hierbij werd gewerkt met een zeer klein zendertje, dat in de maag van de onderzoeksdieren zat. Zodoende kon een bezederde slang op elk moment van de dag opgespoord worden en daarbij bleek vaak, dat hij door zich oppervlakkig in een grote heide- of graspol te verbergen onopgemerkt bleef voor zelfs een zeer oplettende voorbijganger. Ook bleek tijdens deze studie, dat deze voor zeer warmteminnend doorgaande slang zich vaak bovengronds ophoudt bij minder warm of zonnig weer. Zelfs een regenbuitje wordt niet geschuwd. Verder werd, althans in de bestudeerde populatie, geconstateerd dat deze soort, evenals de Adder, er een gescheiden overwinterings- en zomergebied op na houdt. Deze lagen honderden meters van elkaar verwijderd. De dat jaar drachtige wijfjes bevinden zich ook in het zomergebied, dus deze dieren vertonen eveneens een voorjaars- en najaarstrek naar en van het zomergebied. In tegenstelling tot de mannetjes en de niet-reproductieve wijfjes hebben ze er echter een zeer klein leefgebied. Ze voeden zich nauwelijks en liggen dagen achtereen te zonnen, soms vrij dicht bij elkaar.

Deze soort staat bekend om zijn starheid in voedselkeuze, zij zou namelijk eerder van honger omkomen dan iets anders dan reptielen eten (zie voor Nederlandse gegevens daaromtrent o.a. bij van de Bund, 1964). Tijdens onze veldstudies bleken hagedissen echter slechts bij uitzondering op hun menu te staan en waren nestjonge muizen en spitsmuizen hun "dagelijkse kost". Waarschijnlijk zoeken zij deze dieren op in hun holen waarbij ze zich vooral laten leiden door hun uitstekend reukvermogen.

De in de tabel aangegeven maximale leeftijd van 12-20 jaar berust op een schatting op grond van groeigegevens en de lengteverdeling in de bestudeerde populatie.

Ringslang (*Natrix natrix*)

Dit is onze grootste slang en tot voor kort ook een vrij algemene verschijning op meerdere plaatsen in het midden en oosten van ons land. Ze zijn tamelijk sterk aan water gebonden, ondanks het gegeven dat ze ook ver van open water verwijderd aangetroffen kunnen worden, zelfs op de heide. Het is een typisch

'randdier', d.w.z. het vertoont een voorkeur voor overgangen tussen verschillende landschapselementen. Het is evenals onze andere slangensoorten een dier, dat ruimte nodig heeft. Ze kunnen over vrij grote afstanden trekken en doen dit ook regelmatig. Deze eigenschap maakt het er voor dit dier niet gemakkelijker op in ons land met zijn dichte weggennet. Verder blijkt het dier behoefte te hebben aan een rommelig landschap met houtwallepjes, takkenbossen en bijvoorbeeld ouderwetse mestvaalten (ei-afzetplaatsen!). Onze grote zin voor orde en netheid doet veel van deze structuren verdwijnen.

De beste veldstudie aan deze soort in ons land werd verricht door Daan (1975). De hier gebrachte gegevens zijn dan ook voornamelijk aan zijn studie ontleend. Hieruit bleek ook, dat het een tamelijk warmteminnende soort is. Hij trof de dieren slechts aan op zonnige dagen en dan liefst bij temperaturen van rond de 20°C.

Over het aantal worpen en de maximale leeftijd in de vrije natuur zijn mij uit Nederland geen gegevens bekend.

Tot slot enkele meer algemene op-

merkingen. Uit inventarisaties over het voorkomen van onze reptielen in het begin van deze eeuw, met name verricht via enquêtes van Heimans en Willems in dit tijdschrift, en de meer recente overzichten van hun verspreiding in ons land (van de Bund, 1964 en Sparreboom, 1981) komt zeer duidelijk naar voren, dat er in ons land van een forse achteruitgang sprake is. Deze is vooral te wijten aan biotoopverlies. Hierbij is het verdwijnen van veel van onze heideterreinen in de laatste halve eeuw een zeer essentieel onderdeel. Uit de tabel blijkt al, dat voor minstens vijf van de zeven hier voorkomende soorten de heide een belangrijk, vaak het belangrijkste, biotooptype vormt. Zuinig zijn op onze heideterreinen is dan ook het parool. Dit geldt ook voor de kwaliteit van deze terreinen. Intensieve vergrassing, de meest recente bedreiging van onze heide, houdt namelijk voor onze reptielen evenmin een verbetering in. Bovendien hebben bepaalde soorten, met name de slangen en waarschijnlijk ook de Hazel-

Fig. 4. Gladde slang (*Coronella austriaca*)
Smooth Snake

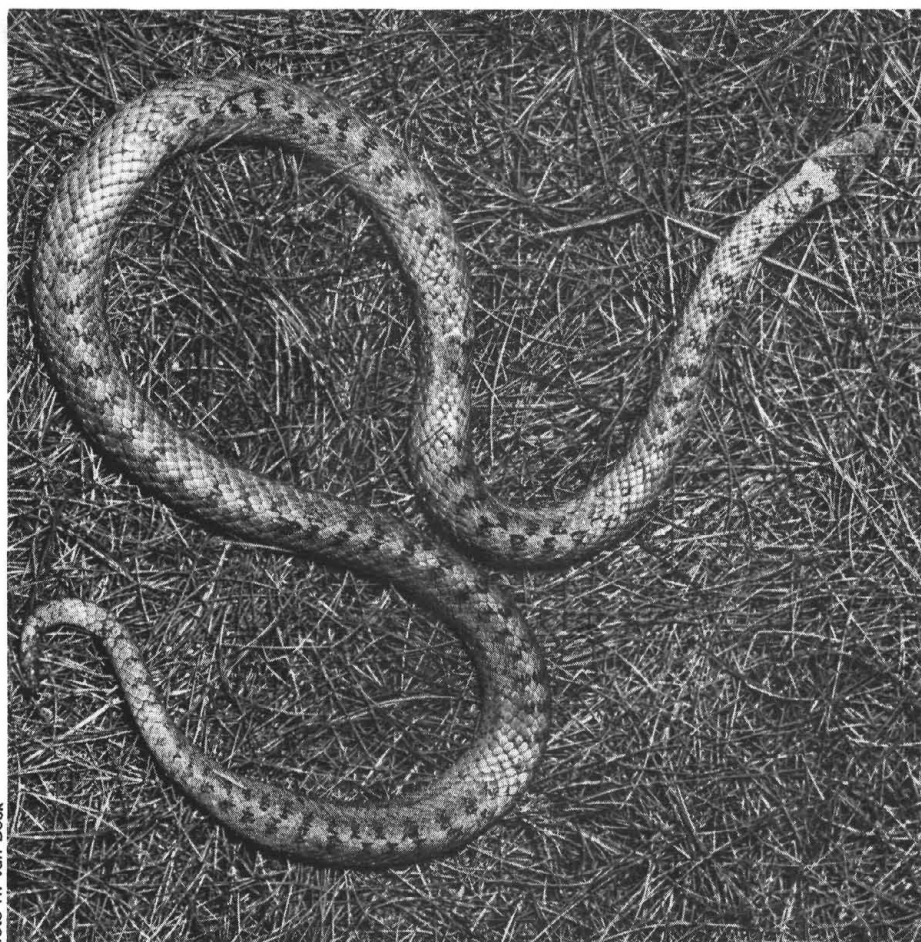
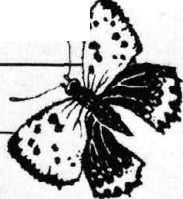

foto R. van Beek

worm, nogal wat ruimte nodig. Hun leefgebieden zijn groot en bestaan soms uit verschillende, van elkaar verwijderd liggende delen. Versnipperde, kleine terreintjes met weinig rust zijn voor hen beslist onvoldoende. Die rust is overigens ook noodzakelijk voor de hagedissen. Al onze reptielen, koudbloedige dieren als het zijn, trachten via actieve thermoregulatie hun inwendige temperatuur tijdens het verrichten van levensnoodzakelijke processen of activiteiten op een bepaald, vrij constant niveau te handhaven. Deze thermoregulatie mislukt bij te frequente verstoringen, hetgeen betekent dat processen als groei en voortplanting stagneren. Willen wij ze voor ons land behouden, dan zullen wij ze de juiste biotopen en in de juiste afmetingen moeten gunnen.

Summary

The Dutch Reptiles

As an introduction to a series of lectures, dedicated to reptile habitat conservation in the Netherlands, the seven Dutch reptile species are presented. Some data are given concerning habitat choice, annual rhythms, growth, reproductive capacity and longevity. A good management of the Dutch heathlands is stressed.

Literatuurlijst:

- Bund, C. G. van de, 1964. Vierde herpetogeografisch verslag. De verspreiding van de reptielen en amphibieën in Nederland. Uitgave N.V.H.T. 'Lacerta'.
- Daan, R., 1975. Populatie-dynamica en oekologie van de Ringslang (*Natrix natrix*) op Broekhuizen. Intern verslag R.I.N., Leersum.
- Presst, I., 1971. An ecological study of the viper (*Vipera berus*) in Southern Britain. Journal of Zoology, London, 164: 373-418.
- Sparreboom, M. (red.), 1981. De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Balkema, Rotterdam.

Dr. H. Strijbosch
Afd. Dieroecologie
Katholieke Universiteit Nijmegen
Toernooiveld
6525 ED Nijmegen

Het beheer van reptielbiotopen

A. H. P. Stumpel

Reptielen zijn in Nederland gedurende de laatste decennia sterk achteruitgegaan. Voorheen kwamen ze op veel meer plaatsen voor en waren ze lokaal ook talrijker. Deze achteruitgang is toe te schrijven aan biotoopverlies en aan kwaliteitsdaling van de resterende leefgebieden. De kwaliteit is afgenomen door een veranderd grondgebruik in en buiten de leefgebieden en door verkleining van die biotopen.

Door een gericht beheer is het mogelijk de kwaliteit van reptielbiotopen te verhogen. Hiermee kan een bijdrage worden geleverd aan de instandhouding en uitbreiding van het aantal reptielpopulaties en de slechte situatie van de reptielen worden verbeterd. Dit artikel schetst een ideaal beeld gezien vanuit de reptielen.

Zandhagedis (*Lacerta agilis*)
foto R. van Beek

Reptielbiotopen

Reptielen zijn koudbloedige dieren die warmte nodig hebben om actief te kunnen zijn. Als hun temperatuur echter te hoog wordt, moeten ze ook weer kunnen afkoelen. Voor dit proces van thermoregulatie is het van belang dat er in een biotoop afwisseling is van zon en schaduw, droogte en vochtigheid. Dit wordt gerealiseerd door een grote verscheidenheid in de structuur van de vegetatie, zowel horizontaal als verticaal. Ook moet er voldoende voedsel te vinden zijn (kwantitatief en kwalitatief) gedurende de hele periode van het jaar dat reptielen actief zijn, dus ook in het vroege voorjaar en in het late najaar. Verder moet het terrein de dieren in staat stellen op een geschikte plek te overwinteren: het mag er niet te hard vriezen en het moet zodanig gelegen zijn dat de dieren in het vroege voorjaar op de eerste zonnewarm-